

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

ÚSTAV ETNOLOGIE

BAKALÁRSKA PRÁCA

Bc. Ján Čonka

**Pôdorysné typy hospodárskych statkov s etnickým znakom
v obci Lysolaje**

Praha 2019

Vedoucí práce: PhDr. Lubomír Procházka, Csc

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářská práci vypracoval a samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 12. srpna 2019

Ján Čonka

.....

Jméno a příjmení

Kľúčové slova

Etnicita, etnikum, domovy pôdorys, hospodársky statok, držba statku.

Kľúčové slova (anglicky)

Ethnicity, ethnic group, homes floor plan, farmhouse, possession.

Abstrakt

Bakalárska práca predstavuje ľudové stavitel'stvo prospech národopisnej spoločnosti československá z toho dôvodu práca pracuje s pôdorysným typom domu v obci Lysolaje. So znakom etnicity k usadlosti. Vychádza zo štúdie Pražák, Vilém: *K problematike zakladania pôdorysných typov ľudových stavieb v Československu*. Chlievny dom vedľa izby s chlievom a komorový typ domu komora vedľa izby. Týmto pôdorysným typom je možné odlíšiť pôdorysné plány na chlievny dom nemeckej identifikácie a českú identifikáciu komorového typu domu.

Ďalším rozmerom práce je analýza etnicity v pojmoch sociálnej a kultúrnej antropológie, národopisná spoločnosť československá a etnicita v ľudovom stavitel'stve. Historicky vývoj Lysolaj opisuje históriu hospodárenia statkov. Archívny prameň predstavuje materiál, ktorý už existoval v rámci výskumu ľudového stavitel'stva v obci.

Metodická stránka pracuje s metódou dedukcia a indukcia, overuje teoretické tvrdenie Viléma Pražák.

Abstract

The bachelor thesis represents folk architecture for the benefit of the Czechoslovak ethnographic society; therefore, the work works with the ground plan type of the house in the village of Lysolaje. With a sign of ethnicity to the farm. Based on the study Prazak, Vilem: *Towards the foundation of ground plan types of folk buildings in Czechoslovakia*. The shed house off the rooms with the shed and the chamber-type house next to the room. With this type of ground plan, it is possible to distinguish the ground plans for the German house identification house and the Czech chamber type house identification.

Another dimension of the thesis is the analysis of ethnicity in terms of social and cultural anthropology, the Czechoslovak ethnographic society and ethnicity in folk architecture. Historically, the development of Lysolaj describes the history of farm. The archive source represents material that already existed in the research of folk architecture in the village.

Methodological side works with the method deduction and induction, verifies the theoretical statement of Prazak Viliam.

OBSAH

Úvod

1. Vymedzenie pojmu etnicity

- 1.1. Etnicita v pojmoch sociálna a kultúrna antropológia, národopisná spoločnosť
československá 7
- 1.2. Etnicita ľudovom staviteľstve: Kramařík Jaroslav, stavebné pomery od
roku 1633 a Mencl Václav, ľudová architektúra: slovansky dom, nemecké
zákupne právo – emfyteutický 10

2. História obce Lysolaj

- 2.1. Vznik obce 12
- 2.1.1. Hospodársky pomer obdobie 1220 – 1620 14
- 2.1.2. Robota- kontrakty 1790-1791 a Vinárstvo 19
- 2.1.3. Najvyššie Purkrabství, Samospráva obce od 1848-1989 21

3. Archívny prameň k obci Lysoje

- 3.1. Metropolita pražskej kapituly pre donáciu Lysolaje 25
- 3.2. Národný pamiatkový ústav, ústredne pracovisko zbierka plánov:
Pasportizácia Dr. Dobroslav Líbal v roku 1952 pre Lysolaje 26
- 3.2.1. Národný pamiatkový ústav, ústredne pracovisko zbierka plánov:
Lysoleje skúmaní v 80. rokoch minulého storočia ústavom
SÚPRMO 28

4. Metoda dedukcie a indukcie

- 4.1. Teoreticky rozbor, štúdie Pražáka Viléma 31
- 4.1.1. Dedukčný výklad a indukcia 33
- 4.2. Stavebná dokumentácia, materiál k hospodárení statku a chalupy 35

Záver 39

Zoznam použitej literatúry

Príloha

Čp. 19. pôdorys chlievneho typu

Čp. 111. pôdorys komorového typu

Úvod

Lysolaje od roku 1257 plnili hospodárske pomery ako donáciu pre kaplnku sv. Václava na pražskom hrade. Každú donáciu si dávali potvrdiť českým panovníkom. Konečným dôsledkom držby statkov vznikla tzv. Administratívne riadenie; Najvyššie Purkrabství. Formovanie obce vzniklo na základe jozefínskeho katastra v roku 1787. Po úprave stabilného katastra v rokoch 1817 – 1824 došlo k výraznej zmene v podobe obce. Od roku 1919 vzniká obecný úrad, v roku 1945 ustanovuje sa národný výbor. Administratívne zriadenie úradu obce vzniká povinnosť podľa stavebného zákona archivovať stavebné uprávi statkov, evidovať držbu statku a pôdorysné plány. Pôdorysné plány tvoria hlavný charakter bakalárskej práce, je to materiál stavebnej dokumentácie, kde je možné nachádzať stavebné úpravy podľa etnického charakteru k statku respektíve chlievny a komorový typ domu.

1. Vymedzenie pojmu etnicity

1.1. Etnicita v pojmoch sociálna a kultúrna antropológia, národopisná spoločnosť československá

Už viac, ako 20 rokov sa s pojmom etnicita/etnikum zaoberá svetová antropológia. Počiatok môžeme nájsť „rasovými“ formami amerických černochoch alebo regionalistický (Srbi, Škóti, Baskovia...). Tak tiež sú to požiadavky vyjadrujúce etnikum formou „znovuzrodenia.“ Môžeme naznačiť aj politickú revíziu, lenže problém nastáva pri uchopení pojmu, ktorý nie je homogénny voči vede etnologickej. Popis môže nachádzať ako etnické povedomie jednotlivých etník uvedomujúci sociálny celok.

Etnicita je v skutočnosti najdôležitejšia tam, kde sú si skupiny kultúrne blízke a prichádzajú pravidelne do styku. Zároveň zvyšuje sa význam etnického povedomia a sociálneho významu etnicity. Sociálny význam napr. elementárnej ekonomiky výmeny tovaru. (Eriksen 2001, s. 317 – 318) Pojem „etnická skupina“ v bežnej reči označuje menšinovú skupinu, ktorá je kultúrne odlišná od väčšinovej spoločnosti.“ (Eriksen 2001, s. 316)

Pozornosť *sociálnej klasifikácie* ma byť jasný, aby aktér *etnickej skupiny* sa správne zaradil. „Ak má byť systém sociálnej klasifikácie efektívni, musí ho veriť sám aktér. (Eriksen 2001, s. 319) *Prejavy kultúrnej odlišnosti* s javom, že rôzne *etnické skupiny* žily v relatívnych vzájomných odlúčenosti a vyvíjali sa odlišné sociálno - kultúrne je nesprávny.

Etnická identita

Výskumy etnicity naznačujú, že v tejto oblasti existuje značná variabilita, ako politicky jav boj o cenu spoločenského aspektu uznania, historická kontinuita skupiny odvoláva sa na spoločne tradície a minulosť s organizačnou schopnosťou. *Etnická identita* sa môže meniť aj podľa situácie v absolútnej hodnote v zmyslu, že etnická príslušnosť človeka môže byť sociálne dôležitá a zanedbávaná počtu situácií; človek vníma sám seba na základe etnicity. (Eriksen 2001, s. 322-323)

Segmentálna identita: človek môže byť päťdesiat ročný muž, manžel, právnik, robotník, zberateľ známok, a tak ďalej. Je členom rôznych skupín, ktorá sa aj čiastočne prekrývajú.

Etnická menšina od 90. rokoch minulého storočia získala štatút právnej formy s problematikou ľudských práv v Rade Európe a niektoré krajiny legalizovali menšinu zákonodarné.

„Terminologická časť „etnická menšina“ je mnohovýznamová a vágny pojem sa užíva, ako pomôcka pri zaradovaní rôznych typov a kategórií etnickej spoločnosti (s výnimkou štátnych národov na vlastné teritórium) pod jeden stručný „strešný termín.““ (Šatava 2009, s. 31)

„Pokiaľ ide o definíciu „etnická/národná menšina,“ je možné sa stretnúť s nepreberným množstvom príkladov. Často je stále užívaná a citovaná napríklad definícia Francesca Capotortiho, zvláštneho spolupracovníka Subkomisie pre prevenciu diskriminácie a ochranu menšín pri komisii za ľudské práva OSN z roku 1977. Podľa neho je menšina:

„... skupina početne slabšia ako zvyšok obyvateľstva štátu, nachádzajúca sa v nie dominantného postavenia, ktorej príslušníci – čoby občania daného štátneho útvaru – majú etnické, náboženské alebo jazykové rysy, ktorými sa odlišujú od zvyšku obyvateľstva a vykazujú, byť len implicitne, zmysel pre spolupatričnosť zameraný na udržanie svojej kultúry, tradície, náboženstva, alebo jazyka.“ (Šatava 2009, s. 32).¹

Etnikum je viac pojem synonymní najfrekventovanejší je etnická skupina (ethnic group; Gruppe resp. Volksgruppe; etničeskaja grupa). V odbornej publikácii je rozpoznať termín et(h)nos a ethnie. (Šatava 2009, s. 33)

Základným pojmom sociálnej a kultúrnej antropológie je *kultúra*.

„Clyde Kluckhohn a Alfred Kroeber uviedli 161 rôzne definície kultúr. Definujme si kultúru ako tie schopnosti, predstavy a formy chovania, ktoré si ľudia osvojili, ako príslušníci spoločnosti – definícia tohto typu je pripisovaná Edwarda Tylorovi a Geertzovi (zdôrazňuje viac význam ako chovanie). Ostatnými slovami môžeme kultúru označiť aj ako: kultúra sa vzťahuje k základným podobnostiam i k systematickým odlišnostiam medzi ľuďmi - odlišnosti kultúry. Taktiež kultúru môžeme definovať: Kultúrna antropológia je „náuka o kultivovaných ľuďoch“ tzv. náuka o tých aspektoch ľudstva, ktoré nie sú dané, ale skôr získané.“ (Eriksen 2001, s. 13) Zároveň za *aplikovaný* termín kultúrnej antropológie považujem definíciu kultúry; „Tylor, E.B.: kultúra alebo civilizácia v najširšom etnologickom zmysle slova je komplexný celok, ktorý zahŕňa vedomosti, vieru, umenie, mravy, obyčaje a všetky ďalšie schopnosti a postupy, ktoré človek si osvojuje ako príslušník spoločnosti.“ (Eriksen 2001, s. 25)

¹ V tejto súvislosti F. Capotorti vo výročnej správe práva menšín/etník v roku 1979 definoval Rómov ako domorodú skupinu, ktorú právom definujeme ako menšinovú skupinu. Zároveň uznal rómsky identifikátor ich materskú reč.

Kultúrna antropológia je porovnateľná v Európe s volkskunde a národopisnou spoločnosťou československá v tejto tradícii má Európska etnológia zázemie. V našich podmienkach obecná etnológia s metódou deskriptívnou a výskumom komparačným je relevantná veda etnológie, komparácia stagnovala. Sociálna antropológia má novodobejší vývoj s interpretáciou konkrétnej úrovne reality.

Národopisná spoločnosť československá

Národopisná veda je ukážková metodika s deskripciou vo výskume ľudového staviteľstva tzv. Súpisný výskum ľudovej kultúry.² Dôrazným spôsobom sa popisovala alokácia a miesto s českým kultúrnym javom ľudového staviteľstva. Na základe kvalitatívnej vzorky a kvantitatívnej pasportizácie z toho dôvodu je to veda.

Súpisný výskum sa realizoval intenzívne v rokoch 1952 – 53 v týchto rokoch mal najvyššiu dotáciu. Zredigoval sa na zátopové oblasti a špeciálny výskum do roku 1959. V roku 1960 sa dokončil výskum, čo ešte ostalo skúmať. V roku 1961 definitívne národopisná spoločnosť československá skončila, spojila sa s výberovou spoločnosťou pri ČSAV vznikla Národopisná spoločnosť československá pri ČSAV. Dokumentačný fond národopisnej spoločnosti československej ostal na Ústave etnografie a folkloristiky /UEF/. Dokumentačný fond národopisnej spoločnosti československej bol tvorený z archívu súpisného výskumu, zvlášť bol archív reprezentačný a zvlášť propagačný tzv. zvláštne obory slúžili ako propagácia národopisnej spoločnosti československej. Fond národopisnej spoločnosti československej je uložený v archíve akadémie vied v Prahe, obsahuje administráciu, vznik národopisného múzea a tzv. zvláštne obory.

Etnologický ústav akadémie vied v Prahe, stredisko vedeckých informácií archivuje fond dokumentačnej zbierky: Národopisná spoločnosť československá, súpisový výskum je tvorený z popisných lístkov sú riadené podľa formulárov A, B, A1, B1, A2, B2, C. Lístky popisujú charakter sídelnej formy, heslo ľudovej architektúry, pôdorysné náčrty a heslo národopisného javu ako uškrnutie, porobenie, fašiangy.

Súpisný výskum sa nereprezentuje ako materiálna kultúra, a to podotýkam. Materiálnu kultúru národopisnej spoločnosti uviedla Dr. Drahomila Stránska, ktorá mala vlastný rozsah výskumu materiálnej kultúry, uložený národopisnom múzeí v Prahe, Národne múzeum Praha. Predstaviteľom súpisného výskumu bol Karol Chotek a Vilém Pražák.

² Súhrnu správu o súpisnom výskume podal Pražák, V.: *Soupisový terénní výzkum české lidové architektury*. In: Československa etnografie č. 1. r. 1953.

Rozhodne je potrebné zmieniť aj národopisnú vedu v rámci volkskunde, ktorá bola dominantna na Univerzite Karlovej v dobe od 1930 – 1939.

1.2. Etnicita ľudovom staviteľstve: Kramařík Jaroslav, stavebné pomery od roku 1633 a Mencl Václav, ľudová architektúra: slovansky dom, nemecké zákupne právo - emfyteutický

Hodnotný prameň pre etnicitu považujem archívny materiál použiteľný pre stavebné pomery, ktorý publikoval *Kramařík, Jaroslav*:

- súdne artikule z panstiev od roku 1633
- v roku 1751 vydáva Mária Terézia ohňový patent
- rok 1816 sa vyhlasuje dvorský dekrét, kde sa obmedzuje používať na stavbu drevo
- Predpis policajný česká gubernia pre dedinu a zvlášť pre richtára a konšelov z roku 1830, ktorý stanoví postup žiadostí poddaného o povolenie k stavbe
- Prvým záväzným predpisom sa stal „Řad stavební pro města království českého a pro širé kraje nebo dědiny.“ (Kramařík 1953, s. 136-137)

J. Kramařík polemizoval s otázkou „co znamená vůbec etnicita nebo etnická příslušnost toho kterého jevu“? Určitú odpoveď Kramařík, J., navodil vo forme skúmania naturálneho kultúrneho hospodárstva, chovania sa v duchovnej kultúre, myšlienkového vyjadrovania napr. reči, remeselná zručnosť a ekonomická – sociálna situácia. (Kramařík 1961, s. 311)

Ľudová architektúra v Československu, *Mencl Václav*. Ponuka zdroj pre etnické poznatky stavebného charakteru Československa.

Václav Mencl členitosť štruktúry domu kládol v starom *slovanskom dome*.

„Do takového systému a takto členité struktúry spojil česky človek starý slovanský dům. Zařadil je do půdorysu pevné sevřeného a pregnantně tvarově předem určeného dvorce, vyplývajícího z lánové soustavy a orientovaného bránou k hlavní cestě nebo k prostoru návsi, do útvaru abstraktní povahy, kde všechno mělo předem dané místo, jako v organismu šachovnicového gotického města. Protože dům se už nedal uvnitř proměnit, neměli ztratit tradicí vázaný charakter, bylo jej třeba alespoň upravit tak, aby s přizpůsobil gotické struktúře a frontalitě „franského“ dvorce. Zůstala sice síň v jeho prostředku a dveře v podélné stěně domu, ale všechno, co bylo, možné orientovat k čelu dvorce bylo, otočeno. Protože teď měla úzká strana domu převládat nad podélnou a stát s čelem domu, odpadly střešní valby a vysoký

gotický štít s vertikálně skládanou lomenicí s ocitl v jeho čele, aby mu propůjčil novou tvář, jíž by hleděl v tu stranu, odkud s k němu přichází. Tím směrem s také nově svým okny orientovala jizba; stala s tak „přední“ světnicí kdežto komora s ocitla v „zadní“ části domu. Na dispozici slovanského domu s tím sice nic nezměnilo, avšak kompromis, který s gotickým dvorcem uzavřel, způsobil, že potom to už nebyl onen starý čistý a primární útvar, nýbrž prvek proměněný a tvarově rozštěpený; i potom si ze své původní polohy zachovával některé starobylé znaky, i když novému dvorce goticky upevnil a nabyl pregnantních rysů; jako dříve do měst, tak nyní i na vesnice gotika uvedla nezvykle tuhou a závazný řád.“ (Mencl 1980, s. 598-599)

Šírku dvorca určila postavená stodola uličných štítov husto vedľa seba, nebola to nijaká náhoda, ale od 14. storočia sa stavali lanové obce, a to buď vidlicové alebo okruhlicové. Takto pôdorys mal geometrické kvality, ktoré umožňoval rytmizovanú skladbu s logickým poriadkom. To znamená, že vznikala organizačná štruktúra obce, a to na manskom a zemianskom práve so zakúpením právom a výstavbou ohniska obce okolo kostola.

„Na vesnicích, v nichž sídlil svobodný zeman, byly ovšem zemanské dvorce, k nimž vesnice patřily buď celé, nebo alespoň některým dílem – při tehdejší majetkové roztržitésti byly také vesnice, jež náležely několika feudálním vlastníkům.“ (Mencl 1980, s. 592) „Slobodný zeman opatri svoju kuriu aj panským kostolom.“ (Mencl 1980, s. 594)

„Feudální pán, který ze svého pozemkového majetku pobíral už převážně peněžní rentu, si stavěl sídla daleko a vysoko na skalách a ostrozích; opustil vesnický dvorec a jeho půdu propůjčil dědičně svému poddanému. Tam kde na nové půdě zakládal, vysazoval „německým“ (zákupním, emfyteutickým) právem nové vesnice, světil kus lesa svému podnikateli – specialistovi, který vyměřil hranice lánů, osadil ho obyvatelstvem a novou ves stavebně založil; lokátor za to obdržel svobodný lán a rychtu, spojenou zpravidla s krčmou. Pán zároveň ustanovil v groších „věčný“ plat, lhůty splatnosti i naturální dávku (v žitě, ječmeni, ovse a drůbeži), jež se měly z lánů, tedy z jednotky přidělené země, kromě zemské berně; co se pak, nemohlo zorat, tvořilo obecní pastviny.“ (Mencl 1980, s. 595) Na Šumavě bavorský Němci si stávali volně „franské“ dvorce: obytný dom, kůlnou, výměnek chlév a stodola.“ (Mencl 1980, s. 566)

„Je tedy třeba si v našich vesnicích, pokud byly sídly Manů, už od konce 11. století představovat dvojice vysokých staveb, věžové tvrže a kamenného kostela, patrně společné ohrazených, jež tvořily jejich jádra a jež byly ohnisky jej ostatního zemědělského zastavění.“ (Mencl 1980 s. 593)

Václav Mencl odhalil určitú rovinu etnicity, ktorá existovala.

„To, čo v domě českých pošumavských obcí rozšiřovalo průčelí a co způsobilo, že štít byl tak nápadně široký a nízký byla tedy světnička, která se kladla, do užšího zadního traktu za velkou světnici v Nemilkově v domě č. 15 z r. 1876, jí říkali „domeček“, protože měla vlastní síňku, sloužící výměnkáři. Do zadní síňky, která ležela za černou kuchyní ve středním pásmu domu, se tam chodilo buď zezadu, ze zahrady, nebo z přední síně přes kuchyni. Stejně je tomu v č. 33 v Běšinách, kde rovněž nalézáme krov „na kobylu“, i tam je uprostřed domu síň s malou černou kuchyní v koutě při světnici, kde jí odpovídá pec, i tam tvoří dlouhá zadní jizba (výměnek) celý trakt, který rozšiřuje štít na tři okenní osy; z opačné strany však přiléhá k síni chlív, také z ní německým způsobem dveřmi přístupný. Hned za stájí se připojuje dřevěná stodola. Světnice hlavního stavení je roubená z oblých kmenů, jež na nárožích, kde se přesahují, vytvářejí mohutná záhlaví.“ (Mencl 1980, s. 510)

Je otázka či naozaj tento „domeček“ (domček) je český?

„...na naše zemi též k přímému styku dvou různých etnických skupin obyvatelstva, což nezůstalo bez vlivu ani na vzájemné prolínání lidu ve styčných oblastech, a to i ve způsobu výstavby vesnic a usedlostí. V některých oblastech byly však tyto styky minimální nebo nebyly vůbec žádné. Tak tomu bylo např. na Moravě mezi ryze českými Hodslavicemi a sousední vesnicí Bludovicemi (něm. Blauendorf) s dřívějším německým obyvatelstvem.“ (CS vlastivěda 1968, s. 138)

Nemecky obyvatelia boli autenticky a česky obyvatelia sa prisťahovali. Kopírovali kultúrne elementy s psychologickou motiváciou „veď to je naše České s malou (síňkou).“

2. Historický vývoj Obce Lysolaj

2.1. Vznik obce

V starých listinách a záznamech sú uvedené a písané Lysolaje rôznym spôsobom.

1257 Lyzolay	1748 Lysoley
1347 Lischolay	1773 Lyssoleg
1370 Lyssolay	1890 Lysoleje
1390 Lissolage	1918 Lisoleje
1421 Lysolai	1929 Lisolaje
1514 Lysolaje	1933 Lysolaje
1710 Lysolage	

Meno Lysolaje je zložené z dvoch slovných kmeňov, staro - českého lisa – líška a lajati – láti – štekati a patrí do skupiny tvorenia žartovných mien. Pravdepodobný výklad názvu je ten, že to bola opustená obec, vzdialená od frekventovanej komunikácii, kde štekali líšky, v preneseného zmyslu slova a v ľudovej slovesnosti, kde líšky dávali dobrú noc.

Nesmie nás mýliť písanie „z“ na miesto vyslovovaného „s“ rovnako ako striedanie mäkkého „i“ a tvrdého „y“. Súvisí to s neustáleným českým pravopisom, ktorý si v tej dobe každý pisár upravoval do značnej miery podľa seba.

Začiatok Lysolaj

Časová orientácia Lysolaj, a najbližších obcí :

- Pred rokom 890 knieža Bořivoj začal budovať Pražský hrad.
- V 11. a 12. storočí bola na pravom brehu Vltavy osada Ungelt s trhom, ďalej osady Na Poříčí, Chudobice, Opatovice, Zderaz, Rybníček, Psáry, Podskalí. Na ľavom brehu, pod Petřínem, bola osada Obora, Trávník, Nebovidy.
- Právne boli konštituované: Staré mesto v rokoch 1232 – 1234, Menšie Mesto (Malá Strana) v roku 1257, Hradčany v roku 1325.
- Počiatkom 14. storočí boli na pražskom území tri mestské celky: Pražský hrad s Hradčany a Malou Stranou; Staré Mesto s osadou Poříčí a s Újezdem sv. Martina; Vyšehrad s Podskalím.
 - V blízkom okolí boli roztrúsené obce a kláštory.
 - V širšom okolí boli obce a osady: Suchdol (1045), Dehnice (1088), Ovenec (1197), Holešovice (1228), a obec Lysolaje.

Lysolaje (1227)

Územie Lysolají patrili do majetku českých Zemí a ich panovníkov, ktorí s ním voľne disponovali. Niekedy v prvej štvrtine 13. storočia daroval panovník toto územie kaplnke sv. Václava pri kostole na pražskom hrade. Správcovia kaplnke si to darovanie (donácia) dávali potvrdzovať od každého nového panovníka. Najstaršie potvrdenie, ktoré sa zachovalo pochádza až z roku 1257.

Preto, že tato najstaršia zachovaná listina bola napísaná až roku 1257, môžeme dôvodné predpokladať, že Lysolaje, ako obec existovala už roku 1227. Z tohoto roku sa zachovala listina, ktorú uvádza takmer zhodne obce ako uvedená listina z roku 1257. V nej Lysolaje nie sú menované, avšak predpokladá sa, že boli uvedené v inej listine súčasne vydané, ktoré sa stratili je to tak možné súdiť preto, že Jan Luxemburský potvrdil r. 1319 donáciu Priemysla Otakara I. z roku 1227 a menoval pri tom výslovne i Lysolaje. Bohužiaľ ani toto potvrdenie Jana Luxemburského sa nezachovalo a vieme o ňom len z vložky, ktorú pojal do svojej listiny z roku 1347 Karol IV. Od Jana Luxemburského vieme tiež, že listinu z roku 1325, ktorá bola potvrdená všetkými privilégiami kaplnka sv. Václava, teda i všetkých majetkov.

2.1.1. Hospodársky pomer obdobie 1220 - 1620

Pred husitské

Koncom 14. storočia boli v Lysolajoch *tri dvory*; *Jeden* dvor (čp.1) patril prepoštom kapitoly Litoměřice, *druhý* dvor (čp.4) bol statkom sakristia a kustóda hrobu sv. Václava v Pražskom kostole a *tretí* dvor (čp.5) patril zboru misionárov pri tomto kostole.

Hospodárskom dvore a chalupy hospodárili sedliaci, ktorí držali majetok právom zakúpením. *Dvor č. 1* sa vzťahuje správa z 25. IX. 1408 o inventári, ktorý bol zapísaný pri prenájme dvora, ktorý bol majetkom prepošta litoměřického. V inventári boli zapísané 3 kone, 3 kravy, 36 slielok. Z hospodárskeho naradia sú uvedené pluhy, vozy, brány náradie domáce, nádoby, nože apod. Nájomca bol povinný zabezpečiť 3 strachy hrachu, 1 strych vikve, 2 strachy zmesky. Za prenájom dvora musel platiť majiteľovi litoměřickému proboštů dvakrát za rok 60. kop pražského groša.

Obdobie 1420

Hospodárske územie

„Od starodávna až po nejaký čas územie po ľavom brehu Šáreckého potoka a stavby čp. 54 „U Dudku“ v Šárce až ku sútoku Šáreckého a Lysolajského potoka v Podbabě a Břetislavky k územiu lysolajským patria lúky a polička, ktoré obhospodarovali lysolajský hospodári“ (Bernášek, 1977, s. 38).

Dvor čp. 1. v roku 1420, za husitských bojov obec Starého mesta Pražského odňala dvor čp. 1 prepošstva litoměřickému a predala mešťanovi Oldřichu Štrabochovi majiteľovi domu v Řetězové ulici (čp. 245-1).

V rokoch 1565–1570 a nie aký čas pred tým patril dom Mikuláši Špačkovi. Nástupca jeho dvora boli Rastislav Hatlák z Újezdu do roku 1572 a od neho kúpil dvor Kašpar Grymiler z Třebeska (rok 1579–1590), od roku 1596–1612 dvor patril Petru Ungrovi, úradníckovej českej dvorskej kancelárie.

Dvor čp. 4. - dvora sakristiána s jeho príslušenstvom sa zmocnil Kerunk z Lomu na Suchdole, neskoršie purkrabí Pražského hradu od roku 1429. On stál na strane Pražanov a odmenou za to bolo povolenie k užívaný niektorých duchovných statkov. Z lysolajského dvora mal ročný plat 7 kop tj. 420 pražských grošov.

Postupnosť dvora ostala jeho synovi Kerunk z Lomu alebo zo Suchdola. Za neho bola vykonaná revízia majetkového práva k statkom korunným a duchovným, ktoré po roku 1419 prešli na súkromných užívateľov.

Preláti očakávali, že mladý kráľ Ladislav (1453-1457) navráti ku kostolu aspoň diel statku, ktorých predošli užívatelia sa museli vzdať. *Kráľ však zapísal dvor skôr sakristánovu pánu Benešovi z Valdštejna, proboštů kostola sv. Štěpána v Litoměřicích (1455–1485). Probošt postúpil Janu Voducovi z Hostivice uvedený dvor zápisom. Voduc býval komorník (účtovník) pri úrade dvora so zápisom, býval aj komorník (účtovník) pri úrade desek zemských.*

Jan Voduc mal za nájomcu dvora Maříka Šperla, jeho rod ostal v Lysolajoch až do druhej polovice 16. storočia.

V roku 1488 sa dohodol s prelátmi kapituly svatovítské o predaji listov kráľa Jiřího z Poděbrad a Vladislava II. Jagellonského za výsluhu, ktorú budú dávať jemu a jeho manželke Anne z Terešova, aby po jeho smrti mala slušné opatrenie. Po ich smrti kapitola podržala dvor v Lysolajích. Nájomca ostal Mařík, pokiaľ bol nažive. Po ňom hospodáril jeho syn Jan Šperka, nazývaný po otcovi Mařík. Ten v roku 1519 zjednal zmluvu s kapitulou. Podľa nej užíval dvor

(pustí) menom Dvorec vo vsi Lysolajoch, ktorý dedične prináleží ku kostolu Pražskému, s dedinami, lúkami, potokmi, chrastinami v Šárce a s hájom nad tou obcou Lysolaj i s všetkým, čo k tomuto dvoru pustému od starodávna patri, ktorý prijal od ctihodných otcov, majstra Jana dekana a kapituly kostola Pražského, a to menovite do troch životov, najprv do života svojho a potom do života Jindřicha a Víta, synov svojich, za ročný plat. Platil 6 kop grošov míšenských. Jan Mařík hospodáril ešte v roku 1536, bol už starcom viac než 80-ročný.

Keď hospodár Jan Mařík v mladom veku zomrel (1565), vdova Mariana sa vydala za Martina Vlka či Vlčka, jemu potom hovorili Mařík. Martin Mařík konal po 30 rokoch povinnosť richtárku (1607). Nástupca Maříkovi v držaní dvora boli Arnošt Heinz, registrátor české dvorskej kancelárie (1607, 1610), a Karel Mazanec z Frimburka na Čestíně Kostelci (1612).

O Chalupe v hájničí, ktorá patrila ku dvoru nie je po roku 1471 zmienka. Vyskytujú sa správy o krčme pri dvore, ktorú Martin Mařík dával do podnájmu. Držiteľ dvora premenil chalupu v krčmu, aby bol ustanovený hájnik. Nájomcovia krčmy (čp. 14) boli Jiří Škornička (1572), Jan Dlouhý, inak Douša, sladovník (1577) Peter Petrášek (1574).

Dvor (čp. 5) pred rokom 1359 náležal biskupovi Heřmanovi. Biskup Heřman rozmnožil imanie a povodne dal zboru mansionárom pri kostole Pražskom daroval dvoru lysolajského. Zbor mansionárov zriadil Karol IV. v roku 1343. Mansionári v roku 1370, pravdepodobne po smrti biskupa Heřmana, dvor predali za 43 kop grošov právom zakúpením. Držiteľom dvora sa stal Ješek Slánský; zomrel v Lysolajoch (1390). V roku 1421 držal dvor Jan z Lysolaj.

Ďalším držiteľom dvora bol Jan Vrchlabský z Vrchlabí na Horní Dušnici (1580), potom Jan Kryštof z Valdštejna (1581), znovu potom Jan a Petr Vrchlabští 1583. V držaní dvora sa ďalej vystriedali Petr Škorler (1586-1591), Karel Šeberovský z Menšieho mestá – Malej Strany (1596), Daniel Princ z Buchova (1598-1602), Abraham Herfurt z Frankenberka (1607). Ďalšieho obdobia pripomeňme Dětrich Kvikmana, krajčíra, mešťana Starého Mesta, ktorého poznáme zo susedného jednanja ako pána hořejšího dvora (1600).

Chalupa Houskovská (čp. 6 a 7), v Chalupe hospodáril Jan Rychtar do roku 1565. Jeho nástupca bol Matúš či Blažej Houska.

Chalupa Žážovská (čp. 13) Antonín Žáža bol predchodca Maříka v úrade richtárskom (1572-1573). Po Antonínovi chalupa náležala Šimonovi hovorenému Žáža. V obci zastával povinnosť konšelské (1583-1600). Nástupca jeho v držaní chalupy bol Jan Žáža 1621.

Chalupa (čp. 15) v nej hospodáril Brož- Brožek (po roku 1560). Po ňom hospodáril jeho syn Jiří (1585-1613). V obci zastával povinnosť konšelské po Maříkovi sa stal richtárom. Neskôr patril grunt Jiřímu mladšiemu Mitrovskému z Nemyše, purkrabím pražského hradu, ktorý grunt predal v roku 1623 Matěji Černému a jeho synovi Jindrovi za 600 kop grošov.

Obdobie 1620

Dvor Kunšovský čp. 1

Ku dvoru náležalo 12 strachu polí, viničká, záhrada s rozličným stromovom, hájiček a mlyn s jedním kolesom a stopou na potoku s nestálou vodou, s rybníčkom vo výmere 245 sáhu štvorcových.

V rokoch 1618 – 1648 bol dvor pustý a zruinovaný. Zápisní držitelia dvora v roku 1711 požiadala úrad najvyššieho purkrabství o odklad platenie peňazí s dôvodom zlého stavu dvora zaťažených kontribúcií, robotami a inými bremenami. Súčasne požiadala o nového hospodára. *Úrad najvyššieho purkrabiho uložil previesť prehliadku dvora.* O prevedenej prehliadky bol prevedený tento zápis :

„Poručeno nám milostivou vrchností, aby statek Jakuba Vokouna se prohlédl. Tak jsme se na tom usnesli včerejšího dne: Takový statek projedený neuživí, hospodářství nemůže jít, jak se tam spatřuje, není kde kusá podlahy. Pole jsou zpustošený, trávou zarostlý. Takové pole dobrého hospodáře potřebuje.

Ke statku přináleží následující inventář: koně 3, býk tažný hříbata 2, krávy 4, svině 2, prasata 6, ovce 6, husy 3, husák 1, slepice 14, kohoutu 6. Rozličný nábytek k hospodaření.

„Milostivou vrchností bylo uloženo, aby prohlédnutý grunt byl ošacovaný. To se stalo s přítomnými sousedy rychtáři s ohledem, že od toho gruntů jest polovice louky odprodána, ležící v Šárkách, stanovený stav s tak špatnou polností udobřujeme uznání takový statek za ošacování za 80 kop rýnských.

Podepsáno: Jan Pánek, rychtář podbabský

Josef Hout, rychtář holoměřický

Jiří Torn, rychtář lysolejský

Václav Czacký, konšel lysolejský“. (Bernásek 1977, s. 48-49)

Dvor Karčičovský čp. 4

Po tridsať a siedmej vojne ostalo z dvora, len ruina. O stavu dvora svedčí zápis ošacovania:

„Grunt Matěje Houdka spor učený nám jest k ošacování skrze přítomný souseďy rychtáře, od kterého kruhu je polovice louky odprodána, ležící v Šárce. Jest stanovený velmi špatný. Zeď zděná, ale stavení spravovaný, a tak udobřujeme takový grunt nanejvýš za 170 kop.

Jan Pánek, rychtář podbabský

Jiří Torn, rychtář lysolejský

Josef Hout, rychtář horoměřický.“ (Bernášek 1977, s. 19)

Dvor Birovský čp. 5

Odhad a licitácie dvora Jiřího Josefa Birla ze Stollhofenu (1720-1731). Emfyteutický dvor s vinicou.

„Inventáře k 20. 7. 1724:

Seznam poplatku a kontribucí v penězích v celkové částce 1 075 kop, 48 grošů, $4\frac{3}{5}$ denáru; dávky za odběr piva nájemné z vinice. „Hořejší pokoj: Stul polírovaný 1, stoleček ořechové barvy 1, sešle potahované sukнем, obrazy malované na plátně v rámu 3, postel dubová.

Dětský pokoj: postel prázdná.

Druhy pokoj: obrazy na plátně malované 5.

Kaple: obrazy, krucifix, oltář, džbánky, modlitby, relikviář.

Spižírna: kropicí konev plechová, truhla na mouku.

Kuchyně: stul bílý, police dlouhá.

Ratejna: stul bílý, díž, soudek.

Dolejší pokoj: lavice

Náradí: vidle, dížky k dojení, sítko k dojení mléka žíněné, podávky, pila na dřevo, kolo záložní.

Lisovna“ sudy vinné, putýnka na víno nová.

Maštal: vidle hnojné, žlab starý, kartáč, kolo maznice, uzdy 2, truhly na obrok 1, chomouty 2.

Kravín: vidle hnojné, rohožka, hřebíky.

Kůlna: vůz selský, hnojník, pluhy 2, branný železný, stará voj. síta na obilí, botky 2, strajchholz.

Dobytěk: koně: silný vraný 2; hovězí: krávy dojný 8, svinský: prasenice 3, prasata obřezány 5; drůbež: husy 3, slepice s kohoutem 20.

Obilí ve slámě: žito – 350 mandelů, ječmen 55 mandelů, hrách 1 vůz, oves 22 vozu.

Obilí v zrně: žito pořádné 3 strychy, zadní 1 strych; krách $1\frac{1}{2}$ míry, ječmen $\frac{1}{2}$ strychu.

Vlastní majetek: 2 voli tažní.

Dluhy celkem 358 kop rýnských.

Celkové ocenění dvora 8 448,58,5 kop rýnských“ (Bernásek 1977, s. 49-50)

2.1.2. Roboty - kontrakty 1790 – 1791 a Vinárstvo

V období 1620-1848 mimo vojnové pohromy a národnostného útlaku veľmi zaťažovalo ľud feudálne znevôľňovanie a stále sa zvyšuje robotné vykorisťovanie. Ešte v 16. storočí roboty činila 7-14 dní do roka, feudálna vrchnosť v popisovanom období vyžadovala robotu riadila ľubovoľne.

Robotné patenty iba zjednocovali a potvrdzovali robotnú povinnosť. Roboty bola stanovená na 3 dni v týždni. Pracovná doba od východu do západu slnka, tj. v lete 14 hodín denne, 42 hodín týždenne. Vrchnosť si celkový počet hodín rozdeľovali na 5-6 dní po 8 či 7 hodinách. Patent pripúšťal i viac počet robotných dní s počtom 10 hodín v dobe kosenia a žatvy.

Kto nebol povinný robotovať, mal na žiadosť vrchnosti pracovať pre ňu za plat: v októbri až do konca februára sa platilo za celý deň 7 krajcarov, v marci až do júna 10 krajcarov, v júli až september 15 krajcarov.

Podľa reformy z roku 1775 bolo možno nahradiť naturálnu robotu vo výkonoch peňazí. To znamenalo, že poddaní mali odvádzať vrchnosti poplatky za užívanie pôdy alebo ďalej platiť robotu vo výkonoch. O prevádzkovaní tejto reformy v Lysolajoch informuje kontrakt.

Vinárstvo

Juhovýchodný okraj územia lysolaj uchyľuje sa k Šáreckému potoku bol väčším dielom podrastený divokým krovím a stromami a menším dielom pastvín. Len tu a tam niektorý kus mierneho svahu sa orol.

Úbočie chránené pred severnými vetrami sa hodilo na vinice. *Najvyšší purkrabí pán Jan mladší z Lobkovic (1555-1570)* z počiatku váhal dať zvoľenie, aby sedliaci lysolajsky, jeho poddaný vysádzovali pozemky potrebné pre hospodárstvo pod dielo viničné. Nie bolo však možné odporovať slobodám viničných hôr okolo Prahy. Poručil konečne svojmu úradníkovi Michalovi Březskému z Ploskovic, aby prijímal žiadosti o vydanie pozemku na vinice a, aby nové vinice už spracované dal vložiť do kníh *úradu purkmistrovského (1565)*. Zápis v knihách purkmistrovských je možno si utvoriť predstavu o rozvoji vinárstva v Lysolajoch. Vinice v Šáreckom údolí na Lysolajoch riadili sa knihami najvyššieho purkrabstva. Po histórii Lysolaj a viníc je veľká škoda, že purkretné knihy purkrabské staršie než z roku 1659 a viničné knihy purkrabské z rokov 1583 – 1659 vzali za svoje. Náhradu sú síce knihy úradu purkmistrovského,

avšak neúplne, pretože obsahujú zápisy viníc lysolajských často len do roku 1614. Ročný plat z viníc bol 12 grošov míšenských za strych.

Pozemky viničné sa rozkladali prevažne v Šáreckém údolí na Lysolajoch a z malej časti na staré vinice v Lysolaj a na Babe lysolajskej. Pozemky patrili ku dvorom a chalúp lysolajských. Vinice boli zakladane na miernych svahoch na ľavom brehu potoka od Mlýnka v Šárce až k Břetislavce v Podbabě.

Vzt'ahy strán zúčastnených na vysadzovanie viníc:

Feudálna vrchnosť: Úrad najvyššieho purkrabství, Najvyššie purkrabí

Majiteľ pozemku: Zápisný držiteľ

Hospodár: Zákupný držiteľ – nájomca (dedičný)

Nákladník (vinár): Zákupný vinár – nájomca

Vinárska čel'ad': vinári – námezdní pracovníci

Nákladníky (nájomníci) boli príslušníci vyššej a nižšej šľachty so šľachtickým titulom. Úradníci dvorskej kancelárie, osoby hradnej správy, úradu najvyššieho purkrabství, iných inštitúcií a úradu duchovnej osoby; úradníci mestskej správy, bohatí mešťania, živnostníci – remeselníci; muži i ženy, zemský prokurátor, převor kláštora, pisár radní, topiť v kúpeľoch, lazebník, mlynár, murár, klobučník, kožušník, jablčník, pokrývač, švec, šenkýřka a mnoho iný. Mena nájomníkov, ktoré boli prenesene na ich vinice a ktoré sa zachovali v pomenovaných neskorších záhrad, vil, domov a usadlosti: Štěpán Rybář (Rybářka), Jiří Žitník (Žitná, neskôr majiteľ Miňovský řečený Žitník), Jiří Zuzánek (Zuzanka), Jan Křtitel de Chateau, krajčír (Šatovka), Matyáš Erl, sanytrník (Sanytrovka), Jindřich Žežule (Žežulka), Jiří Jan z Wendlingen (Velingrovka) Vilém Jindřich, rytier Odkolek z Újezdce (Okolka).

Držitelia viníc Okolka a Pulkrabka boli bohatí mešťania Krištof Kober z Kobersberka a Michal Vitman, ktorí sa zúčastnili odboje proti monarchii a boli v roku 1621 popravený na Staromestskom námestí.

Na katastru Lysolaj bolo zasadene celkom 94 viníc a viničiek. Z toho bolo 74 viníc v Šárke na Lysolajsku a 20 v Lysolajoch. Postupom času boli niektoré vinice spojovane. V šáreckých viníc bolo 6 vinárskych lisov (Švamborská, Podhajska, Rakařka, Sanytrovka, Žežulka, Okolka). Vedľa viníc sú uvedené dve chmeľnice u Mlýnku a Podhaje v Šárce a višňová štěpnice v Lysolajoch.

Vinárska chasa, krátko vinári, boli to ľudia pracujúce nájomné (pražská chudina). Boli ubytovní v chatrčiach a u domácich na viničiach. Ich zamestnanie im poskytovalo určitú voľnosť. Prevažne boli nie katolíci. Raz za čas prichádzali duchovní ich viery, oddať manželské dvojice,

pokrstiť deti, udržiaca veriacich vo viere, to všetko v utajený a odišiel. Do viníc dochádzali aj kňazi a jezuiti pôsobili na vinároch, aby prestúpili na katolícku vieru. Ich úsilie nemal úspech. Vinice v blízkosti mesta boli ďaleko od úradného dozoru a ústraní, netešili sa dobrej povesti. Bolo známe, že sa na nich prevádza pitľástvo, sektárstvo, opilstvo, bitky, ktorých sa zúčastňujú nie, len vinári, ale i ľudia dochádzajúci do viníc a v nich hostujúci.

K tomu treba uviesť, že právo loviť zver v okolí Prahy, totiž i na viniciach, náležalo panovníkovi a boli podriadenými kráľovskými lesníkmi. Bol vydaný prísny zákaz lovenia zajacov, koroptví a bažantov.

Za tridsať ročnej vojny (1618-1648) značný počet viníc zanikol, kultúra viničná poklesla. Menej zámožní majitelia nemohli obnoviť opustené vinice a opraviť zničené lesy. Viničné pozemky predali susedom, ktorí cez vojnu si udržali majetok (imanie) alebo ich nechali pozemkovému pánu náhradu za nedodržane platy.

Po zániku viníc chasa zmizla a s ňou nešváry a problémy budúcou vrchnosťou. Vo vinohradoch sa rozhostilo ticho.

2.1.3. Najvyššie Purkrabství, Samospráva obce od 1848 – 1989

Najvyššie purkrabství držalo niektoré statky ako prostriedok k vydržovaniu svojho úradu. Vyskytla sa však otázka na akých právnych podkladoch sa tato držba zakladá poznalo sa, že zodpovednosť je nemožné pre nedostatok priamych dokladov.

Rychta Ruzyňská

Výkonným orgánom najvyššieho purkrabstva pre vedenie evidencie držby majetku a plnej robotnej povinnosti bola ruzyňská rychta pre obce najvyššieho purkrabstva, takže aj pre Lysolaje.

Registratúra statkov purkrabských - Urbaria – 1773

Celí sedláci:

čp. 1 – Matěj Čacký

čp. 4 – Václav Houdek

čp. 6 – Jiří Bárta

čp. 7 - Jan Kubr

čp. 13 – Josef Čatský

čp. 15 – Jakub Tůma

Domkáři:

čp. 2 – Jan Benešovský

čp. 3 – Jiří Holeček

čp. 9 – Anna Králová

čp. 18 – Josef Tůma

čp. 20 – Jakub Petrák

čp. 21 – Jan Procházka

čp. 24 – Pavel Král

Paní hrab. Hartmanová čp. 41

Václav Boranda čp. 17

Jakub Tůma čp. 16

Václav Tůma

Trojer, Oberleitnat

Bělohradský čp. 40

p. Ankoster

Martin Malej čp. 29

Josef Ritschel čp. 37

Václav Bartík

Emfyteutický dvůr čp. 5 – Josef Ritschel

(Ant. Burgmajer)

Držitelia viníc:

Josef Čatský

Paní hrab. Hartmanová čp. 33

Matěj Sluníčko

Martin Pekař čp. 35

Tomáš Lochman čp. 19

Územie Obce

Do roku 1787 meralo územie Lysolaj 347 ha. Pri zakladaní *Josefinského katastru* v roku 1787 bolo do súpisu pozemkov dejvických a šareckých pojate pozemky južné časti územia lysolajského na ľavom brehu Šareckého potoka, vo výmere 94 jiter, tj. 54 ha. Bolo to mimo niekoľkých luk prevažne pozemky viničné so s budovaním staveniskom. Po úprave *stabilnému katastru* v rokoch 1817 – 1824 bolo toto územie trvale pripojené k územiu spojených obcí Dejvice a Šárka.

V Súčasnej dobe katastrálne územie obce je 240 ha.

Samospráva od roku 1848

Vrchnosť Lysolaj do roku 1848 bol Úrad najvyššieho purkrabství, jeho samosprávny výkonný organ bola ruzyňská rychta pre purkrabské obce v rakovnickom kraji.

Akt o nástupu Lysolajského Richtára prisaha:

„ Vy budete prisahat Pánu Bohu všemohoucímu, že budete a chcete Vám svěřenou službu rychtářskou v obci Lysolajích, ku které od společného susedstva zvolen a od ouřadu stvrzen stě byl, věrně, spravedlivě a bedlivě zastávati, především chránit čest a chválu Boží, jak jejich majestátnosti císařské, tak i taky vaší představené vrchnosti a vám podřízených lidí,

zvelebovati, všeobecné dobro vyhledávati, všechno co vám od ouřadu navrženo bude vždy volně, ochotně a záslužně vyplňovati, vám svěřené tajnosti nikdy před časem nevyjevovati, pořádky držeti a je všemožně zvelebovati, žádnému svědomitě ubližovati nechati, jakož na vás založeno bude, vdovy a sirotky a jejich jmění chrániti a jich se ve všem dobrém zastati, mohoucí nešlechtnosti, darebnosti a nepořádky zamezovati, je tupiti a jim všemožně brániti, domácímu jako cizímu lidu pravdu a potřebu zastati, udělovati a se od spravedlnosti, bohabojného jednání a i skrze slib daří, kořistnictví, pochlebování, anebo nepřátelství provádět nechati, nýbrž po všechny časy tak jednati a jako představený obce živu býti chcete, jak na jednoho každého dokonalého a pořádného muže a poddaného přináleží a jak to božstvo přikazuje a zemské zřízení předpisuje a míti žádá.

Po přečtení:

Že jsme všechno to, že mně přečteno a na srdce uloženo bylo, dobře pochopil a vyrozuměl, a že tu mně svěřenou službu rychtářskou věrně a spravedlivě zastávati chci, tímto výslovně slibu a s tuto přísahou stvrzuju, k čemuž mně dopomáhej Bůh všemohoucí.

Stalo se při ředitelských úřadů země stavovských statku v Praze dne 24. června 1848.

Jan Šefčík, rychtář

František Srb, soused

Václav Fuks, soused

Josef Houdek, soused

Václav Kulhavý, soused.“ (Bernášek 1977, s. 54)

Richtár lysolajský bol vykonávateľom príkazu vrchnosti a najnižšej samosprávy obce. Bol poddaným a plnil robotnú povinnosť. Jeho pomocníkmi boli 2 prisahajúci konšeli. Poddaný lysolaj plnili robotné povinnosti podľa príkazu rychty v Ruzyně.

Po zrušení patrimoniální správy bol zriadeným zákonom z 7. septembra 1848, bolo nutné na novo organizovať politickú, súdnu a bernú správu v najnižších inšanciách. V zásade šlo o to, aby skorý systém dvojakej verejnej moci, vrchnostenského a štátneho (zemepanské), bol prebudovaný na jednotný statný aparát s jedinou verejnou mocou. Najnižšia jednotka sa stala obec, podriadená v politickej správe okresnému hajtmanovi.

„Prozatímní obecní zřízení z března 1849, jež se mělo stát základem pro vybudování samosprávy obcí, okresu, krajů a zemí, bylo koncem října 1849 pozastaveno a byla zavedena nová organizace veřejné správy. Okresním hejtmanským byly v politické správě nadřazeny krajské úřady, které podléhaly místodržitelství, a to byla podřízena ministerstvu vnitra. Byly zřízeny okresní soudy a zemské soudy. Berní správa se opírala o okresní berní úřady. Trestní

zákoník z roku 1852 sice snižoval některé tresty stanovené zákoníkem z roku 1802, stíhal však vysokými tresty urážku císaře a jiné politické delikty. Byly zakázány stávky a spolčování dělnictva.“ (Bernášek 1977, s. 59)

Obecné zriadenie od roku 1862 a správna príslušnosť Lysolaj

Obecné zriadenie bolo organizované na základe zákona z 5. marca 1862 č. 18 z. z. pre usporiadanie záležitostí obecných a zemským zákonom z 16. apríla 1864 č. 7 z. z. Od roku 1884 sa vytvárali katastrálne obce miestne (politické). Menšie katastrálne obce sa združovali v jednu miestnu obec s osadami. V priebehu vývoja sa mnohé osady opäť osamostatňovali.

Pre riadenie obecných záležitostiach bol volený obecný výbor a z neho obecné predstavenstvo v čele s obecným starostom. Obecný výbor vyvíjal predovšetkým činnosť, ktorá sa týkala priamo riadenia obce a záležitosti občanov, ale mal aj pôsobnosť prenesenú tj. vykonával niektoré úlohy k účelom verejnej správy napr. týkajúcej sa vecí daňových a vojenskou evidenciou.

Správna príslušnosť Lysolaj v rokoch 1850-1967

	1850	1927	1942	1949-1967
politický okres	Smíchov	Praha venk.	Praha venk. s.	Praha západ
soudní okres	Smíchov	Praha sev.	Praha sev.	

Po roku 1848 vytvorila sa katastrálna obec Lysolaje a Sedlec s *osadou Podbaba* miestna obec. V roku 1909 bola obec opäť rozdelená.

Od roku 1919 bol v obci Lysolaje ustanovený obecný úrad, miestne zastupiteľstvo a starosta.

V máji 1945 bol ustanovený národný výbor. Názov Obecný úrad bol zmenený na Národný výbor a starosta obce na predsedu MNV. Po novembri 1989 sa úrad v obci nazýva Mestský úrad a od roku 2002 Úrad mestskej časti Praha. Predseda MNV sa opäť stal starosta.

3. Archívny prameň k obci Lysolaje

3.1. Metropolita pražskej kapituly pre donáciu Lysolaje

Metropolitný archív pražský patri v českej zemi historicky hodnotný v rámci pražskej administrácie od roku 1430, ktorí riadili dvaja kapitulárni hodnostári volenou kapitulou alebo menovanou pápežskou kúriou a užívajúc pečať arcibiskupského vikariátu. Založili 20. rokoch 15. storočia samostatne knihy tzv. Acta Administratorium Archeipiscopatus Pragensis a 9. rukopisných kódexov. Od roku 1561 vzniká archív kapituly (starý archív) a archív arcibiskupský, ktorý zriadil dokumenty: cirkev nie – politické hospodárske a ostane s činnosťou kapituly pre rôzne donácie meštianske. Do 16. storočia upevnene katolíckej správy spravovali tzv. Arcijahni: Plzenský, Žatecký, Bilikštit, Litoměřický, bránili sa lutheranskej viery.

V pražskej metropolnej kapitule patrili aj ďalšie archívy duchovného charakteru: Úrad kustóda a sakristia, zbor mansionárov, „denitenciári; kazatelia, oltarníci – vikári. Významný archív kapituly je archív kapituly sv. Apolinára v Novom Meste pražskom.

Cudzorodou látkou kapituly sú archívne listiny týkajúce sa statkov, ktoré patrili k pražskému kostolu napr. *Lysolaje*, ktorí spravovali mansionari.

Kustód a sakristia mali svoju právomoc a samostatnosť statkov napr. pre *donáciu Lysolaj*, na podporu kaplnky sv. Václava, k tejto donácii existuje listina z roku 1257.

Najpodstatnejší argument pre donáciu Lysolaje uvádza generálna vizitácia z roku 1654, na ktorú upozornil miestny kronikár: “uvedeny vesnice náležející k úřadu nejvyššího purkrabství s udáním stavu ve kterém se nacházely po třicetileté válce.“(Bernášek 1977, s. 47)

Najvyšší úrad purkrabský prijal hospodársku správu ako jurisdikcia pražského hradu, a to na základe regentu alebo hajtmanstva pre právny štatút rychty v 17. storočí. Na čela stal zvolený najvyšší purkrabí. Rychty mali svoje administratívne riadenie statkov, a to: Hostivařská, Stodůlky, Ruzyňská (založená v roku 1659, kde patrili aj Lysolaje) a Holešovická. Jurisdikcia spravovala emfyteutické dvory (vinice, mlyny, dedičke prevody, predaj, dražby). Hospodárili s vlastným majetkom (farský dôchodok) a s realitami v Kouřimskom kraji, v Prahe a v Rakovnickem kraji. Úlohou jurisdikcie bol aj právny akt manstva bola to prisahá do stavu panského pre rychty. Po roku 1848 jurisdikcia bola odovzdaná okresným hejtmanom. Likvidácia úradu purkrabstvá sa zmenila na zemský výbor a okresný sud. Tento majetok tvoril tzv. Fond zemského statku.

„Když Rudolf hr. Stadion v dubnu 1848 vzdal se místa nejvyššího purkrabí, nedošlo více k novému jmenování. Zaniknutím úřadu odpadlo věnování všelikého důchodu ze statku purkrabských na výživu dočasného nejvyššího purkrabí; i byla poznámka o tom z desek zemských konečně vymazaná. Tvoří tedy ony nyní tzv. Fond zemských statku.“ (Rieger 1907, s. 157)

Oddelený celok spraví statkov tvorila komisia zemská a po roku 1880 bola zložená zvláštna komisia patronátna.

3.2. Národný pamiatkový ústav, ústredne pracovisko
zbierka plánov: Pasportizácia Dr. Dobroslav Líbal v roku 1952 pre Lysolaje

Národný pamiatkový ústav oblasti ľudovej architektúry vykonával prieskum v danej disciplíne od roku 1952. Zodpovedný za výskum bol architekt *Dobroslav Líbal* Pracovník stavebný historický výskum a prieskumu v Štátneho ústavu pre rekonštrukciu pamiatkových miest a objektu v Prahe (SURPMO). Založil novú metodiku „Pražské pasportizácie.“ Vykonal urbanizačný výskum v roku 1952 v Lysolajoch.

Osobnosť Dr. Dobroslava Líbala je oceniteľná v historického urbanizmu, fortifikáciám a základným otázkam osídlenie.

Archívne historické pramene:

- rok 1599 Ján Šperka a Mařík z Lysolaj ujal gruntu dvora pustí menom Dvorec (prameň, archív hl. m. Prahy XXVIII)
- rok 1604 obec patri najvyššiemu purkrabstvu pražského (prameň: Regesta fondu militare II. 276; Regesta urbární vsi kapituly pražskej; Archív hl. m. Prahy SG. 2048 fol.121)
- rok 1654 berná rula v tereziánskom katastri z roku 1721 (prameň, český archív 29 Rakovník tabuľka fólia 7-11)
- rok 1714 pozemková kniha ústredného archívu Smíchov Pk 21: Rychta Ruzyňská
- rok 1728 Gruntová kniha Smíchov Pk 18 fólia 92
- rok 1786 Jozefsky kataster (prameň, český archív Jk 5513)
- rok 1826 Eichlerová zbierka, zaznamenáva 36 domov (prameň, archív národného múzea G 57)
- rok 1907 kráľovstvo české diel I., vydal Körbel, zaznamenal 127 domov

- rok 1921 Chytilův miestopis CSR III. 1930, uvádza 101 domov
- prvá správa o obci je v 13. storočí (regesta II. 53; č. XXVIII. 256, s. 17. SG 2048, archív hl. m. Prahy)

Urbanizácia obce chalupy a statky:

Chalupa čp. 15. sa stala veľkým statkom; grunt Šternberský stratil 2/3 svojich odrobených poli a stratil pôdorys obce; na severnej strane potoka boli usadlosti rovnocenne grunty.

Naj stavby: kaplička a hospodárstva čp.:4, 5, 7, 13, 1, 18.

Čp.1. statok: Matěj Čacký rok 1727, rok 1786 Matěj Čacký

Čp. 2. chalupa rok 1726, rok 1786 Jan Bernšovský

Čp. 3. chalupa

Čp. 4. statok: Matěj Houdek rok 1727, rok 1786 Josef Houdek

Čp. 5. dvor: Georg Josef Birel rok 1718

Čp. 6. statok: Ján Čacký rok 1724, vdova Bártovic rok 1786

Čp. 7. statok: Kunštátský rok 1654, Jan Kuber rok 1726, Jan Kuber 1786

Čp. 8. pastuška

Čp. 9 chalupa

Čp. 10.

Čp. 11. chalupa

Čp. 12. chalupa

Čp. 13. statok: Goerg Hanlich rok 1727, Matěj Torn

Čp. 14. chalupa rok 1695 V. Čacký, rok 1743 Tomáš Čacký

Čp. 15. statok: J. Černí rok 1658, Georg Tůma rok 1786 a Jakub Tůma

Čp. 16. chalupa na Vinici rok 1750 Tomáš Kulhavý

Čp. 17. chalupa

Čp. 18. mlyn: Georg Tůma, Josef Tůma rok 1786 a rok 1721

Čp. 19. chalupa

Čp. 20. chalupa

Čp. 21. chalupa

Čp. 22. chalupa

Čp. 23. chalupa

Čp. 24. chalupa

Čp. 25. chalupa

3.2.1. Národný pamiatkový ústav, ústredie pracoviska zbierka plánov: Lysolaje skúmaní v 80. rokoch minulého storočia ústavom SÚRPMO

Historická časť:

- najstaršia stavba čp. 7. (poschodová sypká) vznikla po bielej hore (prameň tereziánsky kataster, berná rula).
- významné budovy Lysolajského dvora čp. 5. a 36.
- v 19. storočí typológia domu obytného charakteru:
 - prestavba 2. polovice 19. storočia čp. 7, 13, 18.
 - novostavba vil čp. 19, 28, 22.
 - prestavba hospodárskych budov čp. 4, 7, a 15.
 - interiéri chlievov čp. 5, 15.
 - novostavba kôlni a sypký čp. 13, kôlna čp. 7.
 - vybočuje kôlna robotníckych domov situovaná podľa dvora na svahu 2. a 3. právo -brežná terasa potoka, budovaná medzi 2 sv. vojnyami.

20. storočie stavby mimo jadra obce:

- demolácia usadlosti čp. 14. ľavo - plynúci prítokom rieky (typizovaná pre predajňu potravín)
- 3. dvor v správe národného podniku
- baroková sypká chátka
- usadlosti súkromných majiteľov chátrajú (zánik klasickej stodôlky čp. 16)
- od jadra obce vznik západnej časti zástavba ostrova robotníckej kolónie 10 domov s nadväznosťou na staršie domkárské stavby.

Sídelná forma obce:

Čp. 4. usadlosť daná bernou rulou

Čp. 5. dvor a čp. 36 patri kaplnke sv. Václava pri pražskom hrade v roku 1724

Čp. 6. bývalí dvor Štemberky v bernej rule a tereziánsky kataster: bývalí výmenník, stodola s nadpisom František Srb, hodnotná je stavba severnej strane, mimoriadny klenot interier v prízemí.

Čp. 7. rozdelený dvor na 6-7.

Čp. 9. domček na okraji obce u potoka.

Čp. 13. usadlosť v jadre obce na fronte zástavby medzi potokom a ceste, bývali vymekar (teraz krčma).

Čp. 15. usadlosť v jadre obce medzi potokom a cestou v rade usadlosti.

Čp. 16. neveľká usadlosť zvaná na „vinici.“

Čp. 18. bývali mlyn.

Čp. 19. usadlosť „Čabelka“ vo viničnej zástavbe na starej strane cesty do Podbaby.

Čp. 22. bývala viničná usadlosť u starej cesty do Podbany.

Čp. 28. viničná usadlosť Helmerova vo výbežku na okraji katastra obce.

Čp. 34. bývala kováčska dielňa v okraji obce na právo - brežnej terase potoka. V roku 1840 domkár.

Čp. 37. domkárske stavby na bývalej vinici v roztrúsenej zástavbe na starej strane cesty do Podbaby: čp. 118, 121, 122, 123, 127, 137, 318.

Čp. 10. „Lakýrka.“

- Zachovaná Lysolajská kaplica v obci
- Zachovaná kaplica v hoslích
- Berná rula s rokom 1654 zo Slánskeho kraja sa nezachovala.

Objekt čp. 5. naj dvor selského charakteru v držbe šľachty meštianskej

- 1257 držbe kaplnky sv. Václava pri pražskom hrade
- 2. majiteľ Litoměřický probošt
- 1519 získal dvor Ján Šperka a Mařík
- väčšia časť dvora sa dostala do úradu purkrabství pražského od roku 1604
- Jozef Heyde posledný majiteľ dvora a v r. 1807 uzavrel s Matějem Fuchsem prospech jeho nevlastného syna Jan Kubra ako nájomca „pachtovní smlouvu“ na 3 roky (prameň, archív Smíchov 12 F. 352v).

Fuchsovi boli starí selsky rod vyskytujúci sa z počiatku 18. storočia v purkrabských obciach Čičovice (prameň, archív Smíchov 18 F.10). Po smrti Jana Kubri zo selského statku čp.7. v bezprostrednom susedstve v roku 1791 sa na ňom stal, ako manžel pozostalej vdovy hospodár Matěj Fuksa, aby spravoval grunt až do záležitosti oprávneného dediča. V roku 1809 rozdelil

majetok synom Jozefovi a Františkovi. V roku 1825 Jozef zbankrotoval polovica išla do verejnej dražby, kde kúpil Lysolajsky richtár Matej Torn majiteľ čp. 13. Po smrti Torna, Anna a Tomáš Srbovi spolu ručníkmi ich maloleté deti nabili svoju časť predajom v roku 1843 kupcom sa stal František Fuchs (prameň, pozemková kniha Lysolaj I/1-28 s.119).

Významná prestavba prešla pri rozdelení dvora na čp. 5. a 36. do selského stavu podľa šafára Mateje Fuchsi. V roku 1854 bola opäť spojená v jedného majiteľa Václava Fuchsi. V roku 1923 usadlosť prevzal Miroslav Fuksa a od 1949 prevzatá do nútenej správy od tej doby začala chátrať. *Umelecká hodnota gruntu*: naj dochované pred bielo - horský viničný sklep v Čechách, hodnotné detaily krovov, vstupné dvere v štítu a okenice vo štítu, renesančná brána, sypká z baroka, interiér prízemie a poschodie, portály drevený zámok. Detaily: obilie vstupný portál s dverami, mramorová stierka, pivnica severná strana vstupného portálu z 16. storočia.

Objekt čp. 6. dvor Čajkovsky v Ruzyňské rychtě, od Doroty Plichtové v roku 1673 kúpil Vit Čadský z panstva Rokycan – selsky rod hospodáril v Lysolajoch.

Objekt čp. 7. František Srb z Noutonic bol konečný majiteľ v roku 1803 a po vdove Bartové držiteľka statku čp.1. (žena Srba sa vydala za Antona Havluše z Nebušic rodená Jirsova, vdova Srbova mala 9. detí).

4. Metóda dedukcie a indukcie

Metoda dedukcia a indukcie nie je zvolená ambivalentne ma opodstatnene v bádání materiálu k statkom v obci Lysolaje v prospech stavebnej dokumentácie. Taktiež z dôvodu nedostatkov literatúry k problematike osídlenia chlievneho typu domu. Publikácie ľudovej architektúry tvoria odlišný celok ľudového staviteľstva viac zámerný na architektonický výklad ako Jiří Škabrada, Václav Frolec, Jiří Langer. Predovšetkým je potrebné dedukciu vysvetliť a nie reprodukovat informácie, potvrdiť tvrdenie a priniesť aj niečo nové.

„Dedukcia znamená vysvetliť skutočnosť na základe obecnej hypotézy alebo teórie. Indukcia znamená pracovať s terénom: pozorovať, zbierať informácie.“ (Eriksen 2001, s. 44).

4.1. Teoretický rozbor štúdie Vilém Pražák

Teoretické tvrdenie:

Odborná štúdia Pražák, Vilém: *K problematice základních půdorysných typů lidových staveb v Československu, II. část:*

„Speciálně bylo v tomto ohledu zjištěno toto:

1. Na celém území starého slovanského osídlení se obecně setkáváme se základním půdorysným typem trojdílného *domu komorového* s (komorou vedle síně).
2. Na území osídleném za tzv. velké německé kolonizace z 13. a 14. stol. se nachází obecně trojdílný domový půdorys typu tzv. *chlévního* (mající vedle síně chlév).
3. V oblastech zasažených valašsko – kopaničářskou kolonizací z 16. až 18. stol. přichází – promíšen s jinými typy – typ domu *dvojdílného* (o jizbě a síni).“ (Pražák 1958, s. 331)

Problematika „sa týka osídlenia 13. – 14. storočí domu typu chlievneho nemeckého Wohnstallhaus rozdelený do troch priestorov, kde podľa nemeckých kolonistov do tej doby trojdielny dom s chlievom vôbec Slovania nepoznali. Až po príchode nemeckých kolonistov Slovania užívali typ domu trojdielneho s komorou a nemecky kolonisti ho nazývali Wohnspeicherhaus.“ (Pražák 1958, s. 338)

„Vznikla aj hranica chlievneho domu trojdielneho, a to od západných Domažlic smerom na východ po území českých sídel prechádza na Moravu a odtiaľ až na východne Slovensko. Na

českej strane sa jednalo o sudetských Nemcov cez Jihlavu. Ďalej na západoslovenské osídlenie, ktoré si zachoval osobitný charakter kolonizovaných Nemcov zo stredného Nemecka v 13. – 14. storočí.“ (Pražák 1958, s. 338)

Čo sa týka hranice východného slovenská. Môžeme hovoriť o strednom Slovensku z okolia Kremnice, Brezna a severne od Brezna na Spiš až po vodnú priehradu Ružín smer Margecany. Nakoľko je známe, že Spiš podobnom období bol kolonizovali nemeckými usadlíkmi a pravdepodobne tiež zo stredného Nemecka.

„Výklad z českej strany hovorí, že českí osadníci napriek vysokohorských podmienkach z Českomoravskej vysočiny si vytvorili tzv. prechodní dom, a to „vedle síně dělí s chlévem na polovinu.““ (Pražák 1958, s. 340)

Tento výklad je prakticky z oblasti vysokohorských podmienok prípade to môže mať aspekt psychologicky odlišnosť od nemeckého chlievneho typu domu.

„Iných oblastiach horských si udržal komorový typ domu a do chlieva sa chodilo cez dvor.“ (Pražák 1958, s. 341)

Tento aspekt ma jasný zámer odlišnosti sa od nemeckých susedov (chodilo sa cez dvor). Štúdia to vysvetľuje, ako zachovanie si opätovne typ česky dom s komorou, ale prispôsobuje sa horskej oblasti kultúrneho okruhu stredo -nemeckého a západoeurópskeho.

„Iný rozmer chlievneho typu mali podmienky sociálne – hospodárske rozdiely, kde u veľkých statkov sa maštale (koniareň) pripojila vždy k „síně“ s komorou umiestená vzadu. Iný jav nastal pri drobnejšom obhospodárení chalupy, kde sa uplatnil typ prechodný s komorou a s chlievom vedľa „síně.“ U menších obhospodárení je typicky chlievny typ domu hneď vedľa „siňe“ chliev (bez komory). Je znak sociálnych najslabších skupín domkárov, nemali pole tak je pre nich prirodzený chlievny typ domu.“ (Pražák 1958, s. 342-343)

Otázky: Prečo domkár staval chlievny typ domu, kde prišiel so stykom domu typu chlievneho? Kultúrny okruh? Prečo chlievny typ domu je daný len u domkárov a nie u iných sociálnych slabých skupín? Prečo je chlievny typ dvojkomorový? Tieto otázky v štúdiu sú opodstatnené, nakoľko pri mojom bádání archívnom fonde mestského úradu Lysolaje, som tiež narazil na domkára, ktorý mal chlievny typ domu jednoznačný.

4.1.1. Dedukčný výklad a indukcia

Dedukčný výklad pozostáva z pôdorysných plánov archivovaných na Mestskom úrade Lysolaje stavebnej dokumentácie.

Statok čp. 6. sa charakterizuje ako špýcharový dom, kde terajší majiteľ nadstavbu domu vôbec nepoužíval a chliev prestaval na obytnú izbu. Dom čp. 19.³ v pôdorysnom náčrte z roku 1888 je viditeľné, ako nemecky majiteľ vlastnil dom s prechodom z pred chodby do chlieva. Český majiteľ chliev v 30. rokoch 20. storočia upravuje chliev na izbu. Odlišný pôdorys nemeckého charakteru existuje pre čp. 22., kde kôlna je v rámci statku pripojená nie je oddelená ako samotný objekt. Pôdorys čp. 54 predstavuje honosnú hospodársku budovu prospech nemeckého majiteľa. Čp. 41. vlastník objektu sa podpisuje ako domkár typicky typ chlievneho domu. Prečo domkár predstavuje typicky chlievny typ domu? Odpoveď môžeme vyvodiť z jednoduchého obyčajového práva k vlastníckemu pomeru ornej pôdy. To vyjadruje, že nemá nárok na parcelu svojho otca nakoľko parcela slúži na obživu Otca. Sídlnú formu nachádza vo vnútrozemí a prostredie „osada čabelecká“ na konci Lysolaj pripomína domovinu horského prostredia. Pravdepodobne je nositeľom autentický chlievny typ domu z kolonizačného osídlenia 13. – 14. storočia z horskej oblasti Čiech. Kde nemecky kolonisti prvotne hospodárili s dobytkom, museli vysekať stromy a ušľachtiť ornú pôdu to trvalo aj jedno generačne obdobie.

Chalupa predstavuje obytný dom bez hospodárskych budov s prístavbou chlievu alebo drevníka či malej záhradky je to česky element. Rozdiel medzi chalupou a usadlosťou je v tom, že usadlosť má uzavretý hospodársky dvor s bránou a stodolou či s z vymen - karom a hospodárení parcely. Ak usadlosť nie má stodolu tak pravdepodobne má sypkú ako čp. 13. a pretransformuje sa z chalupy na usadlosť.

Určitá pravdepodobnosť existuje v pojmoch „světnice“ a komora, ktorá prevládala v pôdorysných plánoch u českého majiteľa domu. Čp. 111.⁴ predstavuje domovy pôdorys českého charakteru komorového typu.

³ Pôdorys chlievneho typu v prílohe

⁴ Pôdorys komorového typu v prílohe

Indukcia rozhovor s vlastními parcele

Statok čp. 6. z osobnej návštevy statku bolo badať prestavbu chlievov na obytné izby.

Otázka: Statok Ste prestavali z chlievov na obytné miestnosti?

Prosím odpoveď: Áno – Nie

- Respondentka odpovedala: Áno

Respondentka tiež uviedla, že statok čp. 16. vlastnila rodina blízka k rodičom.

Statok čp. 5/36

Majitelia nie sú ochotní pre rozhovor. Nakoľko sa statok rozdelil na parcelu 5 a 36. Parcela čp. 36. má k dispozícii dom a stodolu, kde sídli auto opravovňa. Parcela čp. 5. má dispozíciu pravdepodobne špycharoví dom s prístavbou obytného priestoru. Statok ma historicky vývoj emfyteutický.

Statok čp. 7. členovia domu nemali záujem o rozhovor.

Statok čp. 13. je neprístupný k rozhovoru.

Statok čp. 4. je najstarším statkom v obci, vznikli tam nájomné bytové jednotky.

Statok čp. 54. rodina poskytla krátku a stručnú odpoveď:

„hospodárilo sa veľmi zlé či po 2. svetovej vojne, či v roku 1982, kde som mal stádo oviec a kravu. Sú to rovnaký „lumpovia.“ Statok mal oddelenú stavbu chlievov z dôvodu spomínaného stáda oviec.

4.2. Stavebná dokumentácia, materiál k hospodárení statku a chalupy

Stavebná dokumentácia archivovaná na Mestskom úrade v Lysolajoch obdobie od konca 19. a začiatok 20. storočia so zámerom na držbu statku.

Statok v sídelnej forme ma najrozsiahlejšiu pôdu vlastníctva a chovného dobytká. Držba statkov voči štátnej administrácii bola prospech štátnych inštitúcií a Národného výboru v rokoch od 1945 do 1965. Kde statky prešli do nútenej správy štátu v troch rovinách odovzdania statkov: trvale užívanie vládne nariadenie č. 50/55 sb. podľa § 8 (kulak); nútený nájom z. č. 55/47; vlastníctvo pre sociálny sektor z. č. 15/59 a vyhláška č. 88/59. Existoval aj dobrovoľný prevod štátu prospech Národného výboru. Celá držba mala závislú kontingentovú dodávku výrobkov štátu, kde statkár sa dostával do nie rentability statku a jeho vlastnícke práva sa nerešpektovali.

Statok čp. 1. majiteľ prenajíma dvor čp. 1/49. Tato zmena krajskému súdu so zápisom do pozemkovej knihy Lysolaj stráca funkciu dvora. Vzniká ako dom na podnájom. V roku 1972 v zmysle z. č. 22/58 sa objekt zapisuje do štátneho zoznamu pamiatok. Stavebnej dokumentácie je zachovaný pôvodný pôdorys domu pred prestavbou sociálnych zariadení.

Statok čp. 4. predstavoval v obci dostatočný rozsah obrobených poli. Z toho dôvodu je obťažnejšie zistiť vlastníkov pôdy. Zápisy sú dane civilnému súdu Praha západ 12.12. 1951 z. č. 262/1951, III./1 vkladá sa právo vlastnícke pre duchovnú správu cirkví rímskokatolíckej v zastúpení pre farský úrad svätého Matěje Praha -Dejvice. Vlastník je spolok pre stavbu Rímskeho katolíckeho kostola v Lysolajoch (jedna sa role 53/2 A 53/3). Statkár v roku 1950 nedodržel dodávku kontingentu podľa vyhlášky z ministerstva vnútra z dňa 28.1.1949, č. 98. zákon 19. z dňa 2.12. 1951, č. 278 a ustanoveným dekrétom prezidentským z dňa 27.9. 1945, č. 118. Z toho dôvodu 214 ha pozemku prevzal hospodárske družstvo v Ruzyne podľa zákona 55/47 sb. štátne statky a chemický ústav Velraz 6-8. ha. Zápis do pozemkovej knihy Lysolaj uviedol notár. Sypká je pôvodná, kováčska dielňa využívaná ako dielňa. Statok mal v obci z historického vývoja najcennejšiu hodnotu so zápisom z roku 1257. „Kráľ Přemysl potvrdzuje darovanie kaplnky sv. Václava.“ (ERŠIL 1986 s. 24) Terajší stav statku po rekonštrukcií vznikli nájomné bytové jednotky.

Statok čp. 5. v roku 1931 sa rozdelil na parcely 45 a 46 a v roku 1962 z dňa 22.3. odstúpil prospech statku Praha Ruzyň podľa uznesenia 50/1955 § 8. Druhy majiteľ hospodáril do roku 1949, zomrel v roku 1963 potom statok odovzdal do nútenej správy: Československé štátne statky a lesy Litovice. Statok zapísaný do pamiatkovej starostlivosti v roku 1972 arch. Anton Balík.

Statok čp. 7. statok ma pôvodných majiteľov.

Statok čp. 13. v roku 1960 prevzal Velaz, n. p. Lysolaje a v druhom dome sa stal vlastníkom Československé štátne reštaurácie a jedálne Praha - západ Radotín.

Statok čp. 15. v roku 1950 pokuta za nedodržanie dodávky hospodárovi. Do užívania v roku 1957 vlastníkom statku dáva statok štátnemu statku v Jenči: čp. 15. chov morčiat; čp. 13. chov morčiat; čp. 14. chov ovci. Ďalšie usadlosti dáva do nútenej správy.

Čp. 42. bola zriadená krčma, ktorá spadá do systému socializácie objektov, vlastníctvo čsl. štátu v správe „Restaurací a jídelen Praha-západ v Radotíně.“ Podľa vyhlášky 88/59 Ú1.

Predajňa z roku 1922, ktorá pozostáva z pôdorysného plánu: sklad, obchod a funkcia strážnika.

Vlastnícky pomer medzi chalupou a usadlosťou

Zoznam chalúp uviedol Dobroslav Líbal vo výskumu v roku 1952. Doplnila sa držba a pôdorysné zmeny z chalupy na usadlosť a dom. Rozdiel medzi hospodárením chalupy a usadlosti bol v parcely.

Chalupa čp. 2/3. Adaptácia domu v roku 1928, projekčný plán obytného domu z roku 1928.

Chalupa čp. 9. adaptácia domu v roku 1931.

Usadlosť čp. 34. Protokol výstavby z roku 1891 plán stodoly. Pachtova zmluva pre pole v rokoch 1933-37.

Usadlosť čp. 22. v roku 1962 dar Československému štátu. Demolácia v roku 1994.

Čp. 40. protokol z roku 1891 s dvorom. Plán výstavby obecného domu s rozpočtom z roku 1926, plán výstavby toalety 1923, plán výstavby izby v roku 1928. Adaptácia 1. poschodia pre obecný dom v roku 1941.

Usadlosť čp. 16. Krajský civilný súd Praha – západ v roku 1941 vkladá do pozemkovej knihy Lysolaj osobné vlastníctvo rodine.

Usadlosť rustikálna čp. 14. so záhradou. Protokol z roku 1871. V roku 1975 pri akcie „Z“ usadlosť sa demoluje (demolačný plán). Predáva sa do vlastníctva MNV Lysolaje nájomca Potraviny Praha. Usadlosť čp. 54. majiteľ podľa stavebného protokolu z roku 1899. V roku 1962 protokol o dobrovoľnom prevode majetku československého štátu.

Čp. 24. chalupa, žiadosť k povoleniu výstavby domu parcely č. 143. Plzák František, stavebník (projekt, nákres). Protokol o skolaudovaný v roku 1907. Zápis o novostavbe z roku 1907: záchod, žumpa, chlievy postavené vzadu u dvora nie o proti cesty.

Čp. 23. chalupa plán adaptácie z roku 1919. V roku 1942 prízemný domček na pozemku číslo katastru 143/3 a 141.

Čp. 21. chalupa plán výstavby z roku 1874. Majiteľ žiada odkúp pastvín v roku 1924. Žiadosť o presunu chlieva od potoku v roku 1931. Žiadosť o výstavbu drevenej kôlne v roku 1932.

Čp. 20. chalupa z roku 1910 plán nového domu na parcele číslo katastru 143/42. V roku 1930 žiadosť o prístavbu chlieva pre chov prasidiat. Plán prístavby z roku 1925, plán drevníka z roku 1935. Adaptácia domu pre akademického maliara Prof. Vachý v roku 1937 bytom v Podbabe čp. 162.

Čp. 19. v roku 1903 stavba drevenej kôlne, v roku 1937 adaptácia stajne, kôlne na hospodárske budovy (pôdorys a nákres). Protokol z roku 1889.

Čp. 18/1. žiadosť o stavbu s protokolom z roku 1894. Ustanovená dedička.

Osada „Čábelecká“ predstavuje koniec obce, kde prevyšovali domkári- ovocinári.

Čp. 41. protokol z roku 1873. Žiadosť *domkár* z roku 1933 o prístavbu kuchyne a chlieva. Adaptácia domu v roku 1937 plán prístavby: kôlna, chliev, kuchýň.

Čp. 37. plán domu z roku 1910.

Čp. 33. pôvodný majiteľ domu v roku 1910, 1926.

Čp. 10. plán adaptácie domu v roku 1927.

Čp. 11. obecný dom slúžiaci pre obec, vlastnícke právo ma Československý štát.

Čp. 43. dom v roku 1925 chátra. Plán vily v roku 1928 (vila stojí do dnes).

Radové domy tzv. Kolónka

Stavebná dokumentácia obsahuje aj pôdorysné typy radových domov tzv. kolónka, ktoré plnia sídelnú formu obce.

Radové domy ul. Kolónka, boli postavené ako núdzové domy v roku 1926. Tieto domy predstavujú kategóriu domov, kde vlastníkom pozemku bola obec. V roku 1976 sa riadili podľa § 2. vyhláška č. 85/1976 Sb. charakter jednoduché stavby. Prináleží vo zmyslu § 63. stavebného zákona č. 50/1976 Sb. a preskúmaní z hľadiska záujmu hygienickej služby v Prahe. Majitelia domov prevažne zo sociálnej biedy riešili svoje bývanie. Tieto dvoj domy predstavujú núdzové bývanie takto boli na projektovane nie sú to domy „robotnícke“ či inej povahy. Riešili otázku bývania sociálnych biednych obyvateľov sú to domy: čp. 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128. Každý dom ma v stavebnej dokumentácie zachovaný plán pôdorysu stavby.

Technická sprava modernizácia a prístavby domu p. Pavla Jíšy, stavebná dokumentácia čp. 124, Lysolaje 2014

„Nynější stav rodin. domku: Domek je přízemní, v husté zástavbě s minimálním odstupem od vedlejších domku – původně situačně i dispozičně. A stavebně řešených jako nouzová kolonie. Domek je přízemní o dvou místnostech s přístavbou vstupní chodby do tvarů L, na jejímž konci je umístěn WC – jediné soc. zařízení. Střecha sedlová, okna 90/130 cm, domek v prudkém svahu.“

Kolónka ma charakter „ekonomicky stav biedy" bol to sídelný stav núdzového bývania, ktorý vznikol aj za prvej Československej republiky. Je to príklad riešenia sociálnej ekonomickej biedy pre slabé ekonomické rodiny tzv. Núdzové domy.

Záver

Bakalárska práca potvrdila teoretické tvrdenie osídlenie nemecky chlievny typ a česky komorový typ domu. Výrazný posun ma jednotlivec, ktorý sa sám slobodne rozhoduje na základe rodinných predpokladov etnických príslušností a tvorí autenticky celok v danom priestore. Práca pracuje s dostatočným archívnym materiálom, ktorý potvrdzuje historickú časť hospodárenia statkov v obci Lysolaje. Národopisná spoločnosť československá so súpisným výskumom patrí pravom do etnologickej vedy s deskriptívnou metódou ľudového staviteľstva. Pojem etnikum/eticita je ťažko uchopiteľný v etnologickej vede môžeme hovoriť etnická skupina uvedená sociálneho celku.

Za vlastný argument považujem výklad držby statku voči samosprávnym celkom štátu od roku 1945 do roku 1968. A to trvale užívanie vládne nariadenie č. 50/55 sb. podľa § 8 (kulak) ďalej nútený nájom z. č. 55/47 a vlastníctvo pre sociálny sektor z. č. 15/59 a vyhláška č. 88/59. Bol aj dobrovoľný prevod štátu prospech Národného výboru. Celá držba bola závislá na kontingentovú dodávku výrobkov.

ZOZNÁM POUŽITEJ LITERATÚRY

COPANS, Jean: *Základy antropologie a etnologie*. 1996 by Editions Nathan, Paris. České vydání, Portál, s.r.o., Praha 2001.

ERIKSEN Thomas Hylland: *Sociální a kulturní antropologie*. Pluto Press, Londýn 2001. České vydání, Portál, s.r.o., Praha 2008.

FROLEC, Václav: *Lidová architektura, encyklopedie*. Grada 2007. Praha LANGER, Jiří: *Lidové stavby Evropy*. Grada 2010. Praha

ŠATAVA, Leoš: *Jazyk a identita etnických menšin*. Sociologické nakladatelství. Praha 2009.

ŠKABRADA, Jiří: *Lidové stavby, architektura českého venkova*. Argo 1999. Praha

Správa, článok, štúdia v periodiku:

Monografie:

BERNÁŠEK, R.: *750 let Lysolaje 1227-1977*. 1. vyd. Lysolaje: Místní národní výbor, Praha 1977.

ČESKOSLOVENSKÁ VLASTIVĚDA: Díl III. Lidová Kultura: Kapitola III. Hmotná kultura, sídelní formy a bydlení s. 105 – 141. In. Praha, Orbis, 1968.

MENCL, Václav: *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academie 1980.

Správa, článok, štúdia v periodiku:

ERŠIL, J. – PRÁŽÁK, J.: *Pražské metropolitní kapituly*. 2., Katalog listin a listu z let 1430–1561. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova 1986.

KRAMAŘÍK, Jaroslav: *Stavební poměry na chodské vesnici v 30. a 40. letech XIX. století: příspěvek k dějinám českých venkovských staveb*. In: Československá etnografie, 1953, roč. 1, s. 136-152.

PRAŽÁK, Vilém: *Soupisový terénní výzkum české lidové architektury: zpráva o jeho organizaci v Národopisné společnosti čsl. v r. 1952*. In: Československá etnografie, 1953, roč. I, s. 261-273.

PRAŽÁK, Vilém: *K problematice základních půdorysných typu lidových staveb v Československu, II. část: štúdia*. In: Československá etnografie, 1958, roč. VI, s. 331 – 358.

PAŽOUT, Jaroslav: *K dějinám statku dříve purkrabských, nyní zemských*. In: Zprávy zemského archivu království českého, 1906, roč. I, s. 142-152.

RIEGER, Bohus: *O některých statcích zvláštních*. In. Sborník věd právních a státních (svazek zvláštní), Praha 1907, s. 151–157.

Archivny prameň

Dobroslav Líbal, Antonie Charvátová, Hubert Ječný: Kartogram stavebního vývoje obcí užšího rajonů Prahy, Lysolaje SÚRPMO 1956. Čistopis i koncept a podklady, strojopis a rukopis, uloženo: NPÚ GnŘ, sbírka plánů, bez inv. č.

Dittrich, Tomáš Dostál, Petr: Památkové hodnocení vesnic na území Prahy, Lysolaje, SÚRPMO, 1987, strojopis, uloženo: NPÚ GnŘ, sbírka plánů, bez inv. č.